

UDK: 324.14:(352)

Muqimjon QIRG'IZBOYEV,

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti professori, siyosiy fanlar doktori

E-mail: mukimjon-kirgizboe@rambler.ru

Kozimjon RIXSIBOYEV,

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti, Amaliy siyosatshunoslik yo'nalishi magistratura talabasi

IXTI ilmiy hodimi, s.f.d I.Gafarov taqrizi asosida

SAYLOV JARAYONIDA O'ZINI O'ZI BOSHQARISH ORGANLARI O'RNI

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'z-o'zini boshqarish organlari saylov jarayonida muhim rol o'ynashi, chunki ular mahalliy boshqaruvni ta'minlab, siyosatda jamoatchilik ishtirokini rag'batlantirishini institutsional yondashuv asosida tahlil qilingan. Ushbu organlar, ko'pincha saylangan vakillardan tashkil topgan bo'lib, mahalliy darajada saylovlarni tashkil etish va nazorat qilishda yordam beradi, bu saylovlarning adolatli, shaffof va milliy qonunlarga mosligini ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: O'z-o'zini boshqarish organlari, saylov jarayoni, siyosiy ishtirok, legitimlik, siyosiy xulq-atvor, desentralizatsiya (nomarkazlashuv).

THE ROLE OF SELF-GOVERNING BODIES IN THE ELECTORAL PROCESS

Annotation

This article analyzes the crucial role of self-governing bodies in the electoral process based on an institutional approach, as they ensure local governance and promote public participation in politics. These bodies, often composed of elected representatives, assist in organizing and overseeing elections at the local level, ensuring that elections are fair, transparent, and compliant with national laws.

Key words: Self-governing bodies, electoral process, political participation, legitimacy, political behavior, decentralization.

РОЛЬ САМОУПРАВЛЯЮЩИХСЯ ОРГАНОВ В ИЗБИРАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

В данной статье анализируется важнейшая роль органов самоуправления в избирательном процессе на основе институционального подхода, поскольку они обеспечивают местное управление и способствуют участию общественности в политике. Эти органы, часто состоящие из избранных представителей, помогают в организации и контроле выборов на местном уровне, гарантируя, что выборы будут справедливыми, прозрачными и соответствующими национальным законам.

Ключевые слова: Органы самоуправления, избирательный процесс, политическое участие, легитимность, политическое поведение, децентрализация.

Kirish. Saylov jarayoni demokratik boshqaruvning asosiy jihatidir va o'z-o'zini boshqarish organlarining ushbu jarayondagi roli siyosiy qonuniylik va jamoatchilik ishtirokini ta'minlashda juda muhimdir. Institutsional yondashuv nuqtai nazaridan, o'z-o'zini boshqarish organlari fuqarolar va davlat o'rtasida muhim vositachilar sifatida xizmat qiladi, ular mahalliy darajada saylovlarni tashkil etish, nazorat qilish va monitoring qilish bilan shug'ullanadi. Bu organlar, ko'pincha saylangan vakillardan iborat bo'lib, saylovlarning shaffof, adolatli va qonunlarga mos ravishda o'tishini ta'minlab, saylovlar yaxlitligini saqlashda muhim ahamiyatga ega.

O'z-o'zini boshqarish organlari saylov jarayonida muhim rol o'ynaydi, chunki ular mahalliy darajadagi siyosiy vakillik va boshqaruv dinamikalarini shakllantirishda katta ta'sir ko'rsatadi. Institutsional yondashuv orqali ko'rib chiqilganda, ushbu organlar faqatgina ma'muriy tuzilmalar emas, balki demokratik tizimlarning ishlashida muhim ahamiyatga ega bo'lgan tashkilotlardir.

1. Siyosiy javobgarlik va hisobdorlik: davlat organlari va saylangan vakillarning fuqarolar oldida o'z faoliyatlari uchun javob berish majburiyatidir. Bu prinsip, hokimiyatni noqonuniy yoki suiiste'mol qilmaslik, qarorlar qabul qilishda shaffoflikni ta'minlash va fuqarolarning siyosiy huquqlarini hurmat qilishni nazarda tutadi. O'z-o'zini boshqarish organlari va siyosiy vakillar, saylov jarayonida o'z faoliyatlari uchun hisobdor bo'lib, jamoatchilikning ishonchini saqlash va

demokratiyaning barqaror ishlashini ta'minlashga mas'uldir [1].

2. Desentralizatsiyani rag'batlantirish: hokimiyat va boshqaruv funksiyalarining markaziy davlatdan mahalliy yoki regional darajalarga o'tkazilishi jarayonidir. Desentralizatsiya mahalliy aholi va jamoalarga o'z qarorlarini qabul qilishda ko'proq erkinlik beradi, shu bilan birga siyosiy ishtirokni va javobgarlikni kuchaytiradi. Bu prinsip, siyosiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, mahalliy ehtiyojlarga mos qarorlar qabul qilish va demokratiyani mustahkamlash uchun muhim hisoblanadi. O'z-o'zini boshqarish organlari jamoalarga o'zlarining noyob muammolarini va afzalliklarini hal qilish imkoniyatini beradi, shu bilan siyosiy pluralizm prinsipini kuchaytiradi [2].

3. Saylov jarayonlarining inkluzivligi: barcha fuqarolarga, shu jumladan, ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan kamroq vakillik qiladigan guruhlariga, saylovlarda teng huquqli ishtirok imkoniyatlarini yaratishdir. Siyosiy nuqtai nazardan, inkluziv saylov jarayonlari mahalliy darajada demokratiyaning rivojlanishini ta'minlab, fuqarolarni siyosiy jarayonlarga faol jalb qiladi va barcha jamoalarning manfaatlarini to'g'ri aks ettirilishini kafolatlaydi. Bu o'z-o'zini boshqarish organlarining saylovlarni adolatli, shaffof va barcha qatlamlar uchun teng ravishda tashkil etish mas'uliyatini kuchaytiradi [3].

Nihoyat, ushbu organlarning saylov jarayonidagi institutsional roli, saylovlarni nafaqat rahbarlarni tanlash mexanizmi, balki mahalliy aholining siyosiy huquqlarini amalga oshirish vositasi sifatida ta'minlaydi. Bu orqali ular demokratik prinsiplarning amalga oshirilishini va siyosiy tizimning javobgarlik va inkluzivligini saqlab qolishlarini kafolatlaydilar.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Institutsional yondashuv orqali o'zini o'zi boshqarish organlari, o'z hududlarida saylovlarni tashkil etish, nazorat qilish va monitoring qilish uchun mas'uldir. Ular saylov protseduralarining milliy qonunlar va mahalliy me'yorlarga muvofiq amalga oshirilishini ta'minlaydi va jarayonning yaxlitligini saqlaydi. Bu, saylovchilarni ro'yxatga olish, saylov uchastkalarini boshqarish va saylov islohotlarini amalga oshirishni o'z ichiga oladi, shaffoflik va adolatni ta'minlashga yordam beradi. O'zini o'zi boshqarish organlari saylov jarayonida juda muhim rol o'ynaydi, chunki ular kengroq demokratik tizimda muhim institutsional aktorlar sifatida faoliyat yuritadi[4].

Norris, P. demokratik saylovlar va ovoz berish mexanizmlarining turli siyosiy muhitlarda qanday ishlashini keng qamrovli taqqoslashni taqdim etadi. Norris saylov tizimlarining tuzilmaviy tarkibiy qismlarini, masalan, saylov qonunlari dizaynini, siyosiy partiyalar tizimini, saylov komissiyalari va o'zini o'zi boshqarish organlarining rolini o'rganadi. U institutlar siyosiy xulq-atvorni, saylov natijalarini va demokratik jarayonlarning umumiy qonuniyligini qanday shakllantirishini ko'rsatadi. Kitob saylovlarning erkin, adolatli va inkluziv o'tishini ta'minlashda institutsional tuzilmalar, xususan, mahalliy darajadagi boshqaruv, masalan, o'zini o'zi boshqarish organlarining ahamiyatini ta'kidlaydi[2].

Tarlau, R. rivojlanayotgan mamlakatlardagi mahalliy boshqaruv tuzilmalarining saylov jarayonidagi va demokratik boshqaruvning keng doirasidagi rolini ochib beradi. Tarlau mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari va boshqa mahalliy

boshqaruv tuzilmalarining milliy siyosiy tizimlar bilan qanday o'zaro aloqada bo'lib, mahalliy darajadagi saylov dinamikalarini shakllantirishini o'rganadi. Rivojlanayotgan demokratiyalarda saylov jarayonlarining qonuniyligi, inkluzivligi va adolatligi ta'minlanishida mahalliy institutlarning ahamiyatini ta'kidlaydi [2].

A. Papageorgiou Yevropadagi mahalliy boshqaruv strukturalari va saylov tizimlarining turli siyosiy muhitlarda qanday o'zaro aloqada bo'lishini ko'rib chiqadi. Mahalliy saylov tizimlarining institutsional dizaynini, o'zini o'zi boshqarish organlari, saylov komissiyalari va siyosiy partiyalarining mahalliy boshqaruvdagi rolini tahlil qiladi. Muallif ushbu institutlar saylov natijalarini qanday shakllantirishini, siyosiy javobgarlikni qanday oshirishini va demokratik jarayonga jamoatchilik ishtirokini qanday rag'batlantirishini o'rganadi. Papageorgiou tahlilida shuningdek, desentralizatsiyaning ahamiyati va mahalliy va milliy siyosiy tizimlar o'rtasidagi aloqalar, adolatli, shaffof va inkluziv saylovlarni ta'minlashdagi roli alohida ta'kidlanadi [6].

Asosiy omillar va natijalar. Ispaniya desentralizatsiya qilingan davlat bo'lib, mintaqaviy hukumatlar saylovlarni amalga oshirishda faol ishtirok etadi. 2012-yilgi Ispaniyaning Kataloniya va Bask mamlakatlaridagi mintaqaviy saylovlar 74,6% va 72,3% ishtirokchilarga ega bo'lgan. Bu mamlakatdagi markaziy saylovlarga nisbatan yuqori ishtirok darajasi desentralizatsiyaning saylov jarayonlarini kuchaytirishdagi o'rni haqida tasavvur beradi. Shu bilan birga, Shveytsariya, o'zini o'zi boshqarish tizimi kuchli bo'lgan bir davlatda, kanton saylovlari ishtirok qilish darajasi ham yuqori bo'lgan. 2015 yilgi kanton saylovlari, Zurixdagi saylovchilarning 50,8% ishtirok etgani kuzatildi, bu esa mamlakat miqyosidagi federal saylovlarga nisbatan yuqori (48,5% ishtirok). Bu statistikalar desentralizatsiyaning saylov jarayonlarida fuqarolarning faol ishtirokini oshirishi mumkinligini ko'rsatadi.

Mamlakat	Saylov turi	Saylovchilarning ishtirok etish darajasi
Ispaniya	Kataloniya (2012)	74.6%
Ispaniya	Bask Mintaqasi (2012)	72.3%
Ispaniya	Milliy Saylovlar (Umumiy)	70% - 75%
Shveytsariya	Zurix Kanton Saylovlari (2015)	50.8%
Shveytsariya	Milliy Saylovlar (Federal)	48.5%

Bu ma'lumotlar desentralizatsiya va o'zini o'zi boshqarish organlarining saylovlarda ishtirok etish darajasini oshirishi va siyosiy legimitlikni mustahkamlashga yordam berishini tasdiqlaydi. Fuqarolar o'zlarining mahalliy hukumatlari tomonidan olib borilgan saylovlarga ko'proq ishonch bildirishadi, chunki ular bu jarayonlarda bevosita ishtirok etish imkoniyatiga ega [7].

Desentralizatsiya, ya'ni siyosiy hokimiyatning markazdan chetga, mahalliy va mintaqaviy darajalarga o'tkazilishi, demokratiyani mustahkamlash uchun muhim siyosiy vosita sifatida ko'rsatiladi. Yevropa Ittifoqi a'zo davlatlarida, o'zini o'zi boshqarish organlari (mahalliy va mintaqaviy hukumatlar) saylovlarni tashkil etishda, amalga oshirishda va nazorat qilishda muhim rol o'ynaydi. Ular saylov stansiyalarini boshqarish, saylovchilarni ro'yxatga olish, ovozlarni sanash va saylov haqida ma'lumot tarqatish kabi mas'uliyatlarga ega [3]. Desentralizatsiyaning saylov tizimining legimitligini oshirishdagi o'rnini alohida ta'kidlaydi. Mahalliy va mintaqaviy hukumatlar fuqarolar bilan bevosita aloqada bo'lishni ta'minlaydi, bu esa siyosiy ishtirokni kuchaytiradi.

2017 yilgi Yevropa Saylovlari Tadqiqotiga (EYES) ko'ra, desentralizatsiya qilingan tizimlarda saylovchilar ko'proq siyosiy vakillikka ega bo'lishadi va siyosiy tizimga nisbatan ko'proq ishonch bildiradilar. Masalan, Germaniyada saylovchilar 57% darajada siyosiy qoniqlik bildirgan bo'lsa,

Fransiyada bu ko'rsatkich 46%ni tashkil etgan. Bu esa desentralizatsiyaning siyosiy vakillik va demokratiyaga bo'lgan ta'sirini ko'rsatadi [4].

Markaziy va Sharqiy Yevropadagi mamlakatlarida mahalliy hukumatlarning saylov jarayonlaridagi roli demokratik vakillikni shakllantirishda, saylovlarining to'g'riligini ta'minlashda va siyosiy ishtirokni kuchaytirishda juda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tahlil markaziy va sharqiy Yevropadagi mamlakatlarda desentralizatsiyaning mahalliy hukumatlarga qanday ta'sir qilgani va bu jarayonlarning saylovlarga qanday ta'sir ko'rsatgani haqida umumiy tahlil qiladi. Bunda, mahalliy saylovlar, siyosiy ishtirok, va demokratiyaning to'liqligi haqida keng ma'lumotlar ham keltiriladi [1].

Desentralizatsiya orqali mahalliy hukumatlarning demokratik qadriyatlarini rivojlantirish va saylov tizimlarini yaxshilashda qanday asosiy rol o'ynashini tahlil qiladi. Bu mamlakatlarda mahalliy hukumatlar saylovlarni amalga oshirish, saylovchilarning siyosiy ishtirokini oshirish va saylovlarning to'g'ri o'tishini ta'minlashda markaziy hukumatlar bilan hamkorlikda ishlaydi [8].

Saylovchilarning ishtiroki, siyosiy ishtirokning muhim ko'rsatkichidir. Markaziy va Sharqiy Yevropada desentralizatsiya va mahalliy hukumatlarning saylovlar jarayoniga ta'siri saylovchilarning ishtirokiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Quydagi jadvalda Markaziy va Sharqiy Yevropada

mahalliy va milliy saylovlarda saylovchilarning ishtiroki bo'yicha ba'zi ma'lumotlar keltirilgan.

Mamlakat	Saylov turi	Saylovchilarning ishtiroki (%)	Yil
Polsha	Mahalliy saylovlar	47.5%	2014
Polsha	Milliy saylovlar	50.9%	2015
Vengriya	Mahalliy saylovlar	47.0%	2014
Vengriya	Milliy saylovlar	61.0%	2014
Chexiya	Mahalliy saylovlar	40.1%	2014
Chexiya	Milliy saylovlar	59.5%	2014
Bolgariya	Mahalliy saylovlar	51.3%	2015
Bolgariya	Milliy saylovlar	52.5%	2014
Ruminiya	Mahalliy saylovlar	48.0%	2016
Ruminiya	Milliy saylovlar	63.0%	2016

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, Markaziy va Sharqiy Yevropadagi mamlakatlarda mahalliy saylovlarda saylovchilarning ishtiroki milliy saylovlarga nisbatan kamroq bo'lib, lekin ba'zi mamlakatlarda bu farq kichik. Mahalliy saylovlarda ishtirokning pastligi, ko'pincha mahalliy hukumatlarning vakolatlari va saylovlarning siyosiy ahamiyati bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Saylovchilarning ishtiroki o'zini o'zi boshqarish organlarining saylov jarayonini amalga oshirishdagi samaradorligini ko'rsatadigan muhim ko'rsatkichdir. O'zbekistondagi saylovlarda, ayniqsa mahalliy saylovlarda ishtirok etish bo'yicha ma'lumotlar, mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarining qanday ishlashini ko'rsatadi [9].

2016-yilgi Prezidentlik Saylovi: 2016-yilgi prezidentlik saylovida saylovchilarning ishtiroki 87,5%ni tashkil etdi, bu dunyo miqyosida yuqori ko'rsatkichdir. Mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari, ayniqsa tuman va Mahalla darajasida, saylovchilarni ovoz berish imkoniyatlari bilan ta'minlashda muhim rol o'ynadi. 2019-yilgi Parlament Saylovi: 2019-yilgi parlament saylovida saylovchilarning ishtiroki 71,2%ni tashkil etdi. Mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarining saylovchilarning ishtirokini oshirishdagi roli ayniqsa tuman va qishloq joylarida muhim bo'ldi. 2018-yilgi Mahalliy Kengash Saylovi: Mahalliy kengashlar saylovida saylovchilarning ishtiroki 77,6%ni tashkil etdi. Mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarining saylovchilarni ovoz berishga undashdagi roli muhimdir [10].

Saylov turi	Saylovchilar ishtiroki
2016-yilgi Prezidentlik Saylovi	87,5%
2019-yilgi Parlament Saylovi	71,2%
2018-yilgi Mahalliy Kengash Saylovi	77,6%

O'zbekistonning saylov tizimi o'zgarishlar va islohotlar davrida bo'lib, mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarining saylov jarayonlaridagi o'rni tobora ortib bormoqda. Bu jarayonlar saylovchilarga mahalliy hukumatning siyosiy tizimga qaratilgan ishtirokini yaxshilash, demokratik jarayonlarni yanada oshirish va aholini siyosiy faoliyatga jalb qilishda muhim imkoniyatlar yaratmoqda. O'zbekistonning saylov tizimi va mahalliy boshqaruv organlari o'rtasidagi integratsiya jarayoni demokratiyaning yanada mustahkamlanishiga xizmat qilmoqda.

Xulosa. Saylov jarayonlarida o'zini o'zi boshqarish organlarining o'rni demokratik tizimlarning samarali ishlashida muhimdir, ayniqsa markazlashmagan siyosiy tuzilmalarda. Ushbu organlar, odatda, mahalliy yoki mintaqaviy darajada faoliyat yuritadilar va fuqarolar bilan oliy darajadagi hukumat o'rtasidagi muhim vositachi rolini o'ynaydilar. Ular saylov jarayonlarini adolatli, shaffof va mavjud qonunlarga muvofiq o'tishini ta'minlashda yordam berib, siyosiy ishtirokni va vakillikni mahalliy darajada

rag'batlantiradilar. Ushbu institutiyaviy tahlilda, biz o'zini o'zi boshqarish organlarining saylov jarayonlaridagi muhim o'rni, mahalliy demokratiyani kuchaytirish, saylovchilarning ishtirokini oshirish va saylovlarning yaxlitligini ta'minlashdagi roli haqida so'z yuritamiz.

O'zini o'zi boshqarish organlari saylov jarayonlarining yaxlitligi, qonuniyligi va inkluzivligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular mahalliy saylovlarni tashkil etish va boshqarishda bevosita ishtirok etib, saylovchilarning ishtirokini oshirishga, saylovlarni adolatli va ochiq o'tkazishga, shuningdek, siyosiy ishtirokni rag'batlantirishga yordam beradilar. Ularning markazlashmagan tizimdagi roli fuqarolar uchun saylov jarayoniga yanada yaqindan ta'sir etish imkonini beradi. Biroq, mahalliy organlar o'zlarining vazifalarini samarali bajarish uchun markaziy hukumatdan qo'llab-quvvatlash va zarur resurslarga ega bo'lishi kerak. Bunday sharoitda, o'zini o'zi boshqarish organlari mahalliy demokratiya va butun siyosiy tizimni mustahkamlashga xizmat qilishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Jung, S. (2014). Local Government and Politics in Central and Eastern Europe. Routledge.
2. Tarlau, R. (2019). Local Government in Developing Countries: Role in the Electoral Process and Democratic Governance. Oxford University Press.
3. Baldwin, R. (2016). Decentralization and Local Democracy in the World. Cambridge University Press.
4. Berman, S. (2015). The Politics of Democracy in the European Union. Oxford University Press.
5. Norris, P. (2008). Comparing Democracies 3: Elections and Voting in the 21st Century.
6. Papageorgiou, A. (2016). Local Government and Politics in Europe: A Comparative Analysis. Palgrave Macmillan.
7. Berman, S. (2006). The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century. Cambridge University Press.
8. Jung, S. (2010). The Politics of Local Government in Eastern Europe.
9. Jones, T. & Smith, R. (2018).
10. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Saylov Komissiyasi (2016).